

Mladena Prelić

mladena.prelic@ei.sanu.ac.rs

Multietnicitet, multikulturalnost, migracije – savremeni procesi: istraživački problemi, pristupi i neki rezultati u okviru projekta Etnografskog instituta SANU* ****Apstrakt:**

Multietnička raznolikost, interetnički odnosi, migracije, kao i politike koje se sprovode u različitim društvima u odnosu na ove procese, predstavljaju izazov za savremene društvene nauke. U ovom radu su predstavljeni problemi koji su izdvojeni za proučavanje u okviru projekta *Multietnicitet, multikulturalnost, migracije – savremeni procesi*, koji se, u periodu 2011-2014. godine, ostvaruje u okviru Etnografskog instituta SANU, Beograd. Takođe, ukratko su predstavljeni i dosadašnji rezultati i planovi budućih istraživanja. Istraživanja se sprovode pre svega u Srbiji, ali i, u meri u kojoj to može da se realizuje, u zemljama regiona i dijaspori.

Ključne reči:

multietnička društva, multikulturalne politike, migracije, etnološka/sociokulturno antropološka istraživanja, projekti Etnografskog instituta SANU (2011-2014).

Definisanje problema istraživanja

Multietnicitet, koji danas predstavlja stvarnost za većinu društava/država u svetu, kao i procesi migracija koji menjaju i dinamizuju demografsku sliku na geografskim mapama, predstavljaju dva značajna savremena globalna fenomena, koja su i međusobno povezana. Takođe, etnička raznolikost, posebno u okvirima istog društvenog sistema, kao i kretanja stanovnika na globalnom nivou, otvaraju pitanja u vezi sa, pre svega, procesima individualne i kolektivne identifikacije u okvirima i preko granica (kako simboličkih, tako i administrativnih), raspodelom društvene moći i pitanjem individualnih i kolektivnih prava, problemima uključivanja/isključivanja, odnosno integracije/diskriminacije kolektiviteta i pojedinaca na različitim nivoima. U suštini, ta pitanja problematizuju način na koji se shvata i na koji funkcioniše nacionalna država od XIX veka do danas, odnosno, pitanja u vezi sa uticajem procesa globalizacije na fenomene etničkih i nacionalnih grupisanja. Etničke granice su u savreme-

---

* Ovaj tekst je rezultat rada na projektu ON177027, koji finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

** Plenarno predavanje po pozivu, sa naučnog skupa *Etnologija i antropologija u Srbiji danas*, održanog 29. i 30. novembra 2012. godine, u organizaciji Etnološko-antropološkog društva Srbije.

nom svetu u isto vreme osnažene i relativizovane, a etnicitet je suštinski utkan i u kulturne i u političke procese. Etnicitet podrazumeva da se odnosi moći, politički koncepti državnog suvereniteta i modernih političkih zajednica prepiliću sa konceptom kulturnih pripadnosti i razgraničavanja.

Multietnicitet i migracije, kao i multikulturalnost, kao jedna od savremenih politika identiteta, nametnuli su se kao značajni problemi savremenog sveta na globalnom nivou, što se odrazilo i na koncept projekta *Multietnicitet, multikulturalnost, migracije – savremeni procesi*, koji se ostvaruje u periodu 2011-2014. godine, kao projekat Etnografskog instituta SANU.¹

Ovaj projekat je deo dugogodišnjih istraživanja Etnografskog instituta SANU posvećenih problematici etniciteta.² U tim istraživanjima, etničkim fenomenima pristupa se iz ugla etnologije, odnosno socijalne i kulturne antropologije, a taj pristup podrazumeva, pre svega, proučavanje kulturnih dimenzija fenomena – procese konstrukcije i simbolizacije identiteta, interetničku komunikaciju, situacioni pristup, subjektivne dimenzije (razumevanje procesa i njihovih značenja za aktere), lokalnost, odnosno istraživanja u konkretnim, manjim zajednicama. Može se reći da su procesi konstrukcije identiteta i ona vrsta istraživanja za koju se obično smatra da počinje sa Fredrikom Bartom, odnosno zbornikom *Ethnic groups and Boundaries* (Barth 1969), koji je Bart priredio, bili ključni za konceptualizaciju problema većine dosadašnjih istraživanja. Do sada su se istraživači fokusirali na procese formiranja etničkih identiteta određenih zajednica u mirnodopskim ili, eventualno, postkonfliktnim situacijama. Međutim, ta već dugo korišćena paradigma u izvesnom smislu se, možda, već polako iscrpljuje, pa se pokazuje potreba da se teorijski koncepti, pa i same istraživačke teme i problemi, prošire. U prethodnim istraživanjima, sve do projektnog ciklusa 2006-2010 (*Etnicitet: savremeni procesi u Srbiji, susednim zemljama i dijaspori*, ON147023) manje je bilo akcentovano polje političke antropologije, odnosno, politička kontekstualizacija, proučavanje

¹ Projekat je prihvaćen i finansiran od strane Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (ON177027). Rukovodilac je dr Mladena Prelić, a saradnici dr Mirjana Pavlović, dr Gordana Blagojević, dr Miroslava Lukić Krstanović, dr Jadranka Đorđević Crnobrnja, dr Sanja Zlatanović, dr Aleksandar Krel, mr Miroslav Niškanović i mr Marta Stojić Mitrović, svi iz Etnografskog instituta SANU, kao i spoljni saradnik doc.dr Goran Bašić (politikolog, profesor na Fakultetu za pravno političke studije u Novom Sadu i zamenik Zaštitnika građana Republike Srbije za prava manjina) i saradnik iz inostranstva dr Jelena Tošić (Institut für Kultur und Socialanthropologie, Universität Wien).

² Projekti ili potprojekti sa ovom problematikom obavljaju se u Etnografskom institutu SANU od početka '80-ih godina XX veka. Njihov inicijator je bio dr Dušan Drljača, dok su ih, u teorijskom pogledu, unapredile dr Miroslava Lukić Krstanović i dr Mirjana Pavlović (v. npr. Pavlović 1991; Lukić Krstanović 1992). O istraživanju etniciteta u okviru projekata EI SANU videti npr. Prelić 1997, Drljača i Prelić 2005, Prelić 2008.

odnosa moći, etničkih konflikata, kao i oblika političkih i pravnih sistema koji omogućuju ili sprečavaju formiranje i ispoljavanje određenih obrazaca etničkih identifikacija, interesničke komunikacije i etničkog konflikta. Pokušano je uravnoteživanje političkih i kulturnih aspekata kao tema za proučavanje, tako što je za rukovodioca tog prethodnog projekta izabran akademik Vojislav Stanovčić, pravnik i politikolog, koji se, između ostalog, bavi političkim aspektima prava etničkih manjina, dok je, u ovom ciklusu (2011-2014), spoljni saradnik politikolog Goran Bašić, koji je takođe posvećen tim problemima. Ipak, u istraživanjima još uvek gotovo da nema problematike etničkih konflikata – eventualno se uzimaju u obzir njihove posledice – i to je područje ka kome bi ova istraživanja mogla da se prošire u budućnosti. Aktuelni globalni procesi su nas takođe naveli da, u ovom projektnom ciklusu, između ostalog, uvedemo u istraživanja i fenomene savremenih migracija. Iako problemi savremenih legalnih i ilegalnih migracija, kao i problemi azilanata, za sada, kod nas predstavljaju, možda još uvek, marginalni fenomen, može se pretpostaviti da će se ta problematika, u bliskoj budućnosti, nametati kao vrlo značajno polje istraživanja.³

Procesi etničkih razgraničenja i prožimanja, kao i procesi migracija u svakom društvu odvijaju se sa određenim društveno-istorijskim i kulturnim specifičnostima, odnosno, zavise od odgovarajućih (sociokulturnih, ekonomskih, istorijskih i drugih) konteksta.

Što se tiče regiona kome pripada Srbija, bilo da se on odredi kao Balkan ili Jugoistočna Evropa ili, šire, kao Istočna Evropa, u svakom slučaju se primećuje da isprepletanost etničkih, verskih i jezičkih granica predstavlja njegovu značajnu karakteristiku.⁴ Uz to, govorimo o regionu koji u dužem istorijskom periodu karakterišu nestabilne državne granice i sporovi i sukobi oko teritorija, što, s jedne strane, dovodi do situacija u kojima je jedna grupa, tokom istorije, nekad manjina, a nekad većina, a, sa druge strane, da se manjine i većine često nalaze u odnosima nepoverenja ili neprijateljstva.⁵ Ovo me se može dodati i preovlađujući etnički ili „nemački“ model nacionalne pripadnosti.⁶ Međutim, zapaža se i da je dug zajednički život različitih grupa tokom istorije dovođio do deljenja istih kulturnih obrazaca i suživota u okvi-

---

³ Istraživane migracija u srpskoj etnologiji nije novo, ali se, u prošlosti, radilo o sasvim drugačijim premisama i teorijsko-metodološkim konceptima, a možda i o drugačijem fenomenu migriranja. Takođe, treba primetiti da je fenomen izbeglištva, koji je, tokom '90-ih godina XX veka, postao veoma izražen u našoj zemlji i regionu, relativno malo adekvatno praćen istraživanjima u srpskoj etnologiji.

⁴ Vrlo često, za ovaj region istraživači koriste metaforu „leopardove kože“. Govoreći o Srbiji, primećuje se, recimo, da je region Vojvodine jedan od etnički najraznovrsnijih u Evropi.

⁵ O nekim aspektima ovog problema govori Bibo (1992).

⁶ O razlici između građanskog „francuskog“ i etničkog „nemačkog“ koncepta nacije videti npr. Brubaker (1992).

ru istih kulturnih kodova, kao i procesa hibriditacije, što sve čini situaciju kompleksnom i izazovnom za različita istraživanja.

Druga karakteristika konteksta koja se ne može prenebregnuti je savremena situacija, koja se u Srbiji može označiti opštepознатим i često upotrebljavanim terminima: postsocijalizam, (produžena) tranzicija, evrointegracije. U procesima koji su započeti devedesetih godina prošlog veka, stari/novi etnički kolektiviteti, odnosno identiteti, našli su se u procesima borbe za sopstveno (re)definisanje i priznanje u javnoj sferi, pod uticajem složenih odnosa moći i procesa temeljnih promena koje su zahvatile čitavo društvo. Taj proces je zahvatio manjine, ali i većine, koje počinju da, u izmenjenom sociopolitičkom kontekstu, tragaju za drugačijim načinima afirmacije sopstvenog identiteta.⁷

Inače, položaj manjina, ne samo u regionu nego i globalno, može da se razume kao još uvek nerazrešen, otvoren i na neki način upleten u različite vrste paradoksa – između kolektivnih i pojedinačnih ljudskih prava, univerzalizma i partikularizma, liberalizma i komunitarijanizma, između kulture i politike. Manjine su, kroz istoriju, pa i danas, i ne samo u ovom delu sveta, izložene određenim presijama, ali su, posebno od '60-ih godina XX veka i predmet glorifikacije, odnosno, ne samo *politike priznanja*, nego i *slavljenja različitosti*.⁸ Poslednjih decenija, politike multikulturalnosti promovišu se u zemljama Zapada, a postaju poželjan model za druge države. S druge strane, ovaj trend izaziva i brojne diskusije – liberalni teoretičari ukazuju na opasnost da se implementacijom multikulturnih politika partikularizuje i dezintegriše javna sfera, kao i na opasnost sukoba prava na posebnu kulturu sa univerzalnim vrednostima, a antropolozi na opasnost od reesencijalizacije pojma kulture.⁹ Jedno od možda najaktuelnijih pitanja u današnjem svetu je kakve politike je dobro i poželjno voditi prema kulturnim različitostima. Stoga je zanimljivo pratiti i eventualnu primenu multikulturnih politika u Srbiji, posebno s obzirom na to da se takva vrsta rešenja takođe može smatrati izrazito kontekstualno zavisnom.

Pored ovih opštih okvira, istraživači su se u svojim posebnim istraživanjima/objavljenim radovima podrobno bavili specifičnim kontekstima odgovarajućih problema.

Istraživačke teme i dosadašnji rezultati

U centru pažnje većine istraživača na projektu nalazi se problem manjina, što se, u ovom slučaju, tematizuje kroz bavljenje manjinama u Srbiji,

⁷ Uz ovo, važno je, svakako, imati u vidu i nedavne etničke sukobe na teritoriji nekadašnje Jugoslavije i njihov uticaj na stanje u srpskom društvu.

⁸ O pojmu multikulturalnosti v. npr. Taylor i Gutmann 1994; Kymlicka 1996.

⁹ U antropološkim krugovima, ovaj problem je prvi put ozbiljno artikulisan u Turner 1993.

ali i Srbima u susednim zemljama. Fokus istraživanja na društvo u Srbiji ne isključuje druga pitanja koja omogućavaju komparacije i paralele koje uključuju region, kao i pitanja dijaspore – posebno talasa emigracije iz Srbije/Jugoslavije '90-ih godina prošlog veka, i, u krajnjoj liniji, sagledavaju etnicitet i migracije u globalnom kontekstu.

Što se tiče terenskih istraživanja,¹⁰ zahvaljujući tome što je uspostavljena dugotrajna saradnja Etnografskog instituta SANU sa Srpskim institutom iz Budimpešte, otvorena je mogućnost da se nastave terenska istraživanja identiteta Srba u Batanji, pograničnom gradiću u Mađarskoj, na tromedi sa Rumunijom i Srbijom (Mirjana Pavlović i Miroslava Lukić Krstanović),¹¹ kao i da na istom lokalitetu otpočnu istraživanja svakodnevnog života i kulture srpske populacije, od početka XX veka do danas (Mirjana Pavlović, Miroslava Lukić Krstanović i Mladena Prelić). Nastavljena su i istraživanja nemačke manjine u Srbiji, grupe koja u procesima tranzicije prolazi kroz specifične promene svojih identitetskih strategija, na lokacijama Kikinda i Zrenjanin (Aleksandar Krel). Otpočela su i istraživanja Slovaka u Banatu (Kovačica i okolina Pančeva) i njihove kulturne reprezentacije između tradicijskog i inovativnog, na primeru naivnog slikarstva (Gordana Blagojević). U Beogradu su otpočela istraživanja identiteta Goranaca (Jadranka Đorđević Crnobrnja), a na području Skadra, kulturne raznolikosti i koegzistencije različitih etničkih grupa (Jelena Tošić).¹² Takođe, otpočelo je praćenje rada azilnih centara u Srbiji, odnosno monitoring problema azilanata, kao jedne vrste „neregularnih“ savremenih migranata, koja je sve aktuelnija u našoj zemlji i regionu (Marta Stojić-Mitrović), kao i praćenje načina konceptualizacije i primene multikulturnih politika u Srbiji i regionu (Goran Bašić), te konceptualizacija istraživanja identiteta u pograničnim zonama (Mladena Prelić).

Pored tih pojedinačnih projekata saradnika, nametnula se i potreba zajedničkog, tematski i prostorno bliskog istraživanja, koje bi rezultovalo zbornikom radova, koji bi bili više organski povezani, a čiji bi rezultat bio reprezentativan za projekat, odnosno njegovu tematiku i metodologiju. Iz tog razloga, izabrano je zajedničko područje za istraživanja – region Banata, odnosno multietnički odnosi u njemu.¹³

¹⁰ Ova istraživanja su zbog finansijske situacije obavljena u manjem obimu nego što je bilo planirano.

¹¹ Ova istraživanja su otpočela još 1990. godine, ali su, usled sticaja nepovoljnih okolnosti, prekinuta, zatim nastavljena 2001-2003. godine, pa opet prekinuta, da bi se tek sad stekli uslovi da se planirana istraživanja završe.

¹² Za ovo istraživanje/projekat pod nazivom „Diversity and Coexistence in a Peaceful Balkan Border Region. The Shkodra/Skadar Region in the Forefront of EU-Accession” (2010-2013) Jelena Tošić je dobila sredstva na konkursu za istraživanja u Srednjoj i Istočnoj Evropi Austrijske akademije nauka (AAS-CEE, funded by RZB, Agrana and UNIQA).

¹³ Radni naslov ovog, interno koncipiranog, potprojekta je *Banatski identitet(i)*.

Banat je, od XVIII do XX veka, karakterisala izrazita multietničnost, koja je uticala povoljno na procese kulturne hibridizacije. Pretpostavka je da je tradicijsku kulturu Banata karakterisala specifična vrsta multikulturalnosti i interkulturalnosti, koja se, iako je naseljavanje različitih etničkih grupa bilo projektovano od strane države, u određenoj meri, na lokalnom nivou, razvila i spontano. Međutim, paralelno sa etničkom raznolikošću brojnih enklava, odnosno lokalnih zajednica, odnosno naselja u kojima su određene grupe (Rumuni, Mađari, Slovaci, Nemci, Česi, Bugari i drugi) imale većinu (a toj slici treba dodati još i disperzno nastanjene Rome i Jevreje, kao i raznovrsnost pomenutih grupa u pogledu religijske pripadnosti), u strukturi stanovnika srpskog Banata uvek je preovlašivalo srpsko stanovništvo. U XX veku, došlo je do nove promene u sastavu stanovništva, koje je još više potenciralo prisustvo Srba, doseljenih iz dinarskih krajeva, a minimiziralo broj Jevreja i Nemaca, ali se slika izrazito multietničkog i multikulturnog Banata zadržala tako da predstavlja značajan aspekt kulturne reprezentacije samih Banaćana. To otvara različita pitanja, na primer – da li se na prostoru Banata radi o opstajanju više dobro definisanih i razgraničenih etnokulturnih zajednica ili o procesima hibridizacije identiteta; u kojoj meri postoje razlike između kulturne reprezentacije, u kojoj multietnicitet figurira kao neproblematizovana vrednost, i svakodnevnog života; zatim, na koji način opstaje slika, pa i sami kulturni obrasci, koji svedoče o multietničkoj toleranciji u uslovima značajnih promena stanovništva itd. Postoji preliminarni dogovor da se rezultati diskutuju, ukrštaju i na kraju publikuju zajedno sa saradnicima na projektu Balkanološkog instituta SANU *Jezik, folklor, migracije na Balkanu*, kojim rukovodi dr Biljana Sikimić.¹⁴

Pored navedenog, u pripremi je i *Etnološki leksikon nacionalnih manjina u Srbiji* (radni naslov), na kome radi većina saradnika na projektu.

Zahvaljujući tome što projekti vezani za proučavanje etniciteta u Etnografskom institutu SANU traju u kontinuitetu već dugi niz godina, neki saradnici su završili i objavili monografije na materijalu koji su prethodno sakupili i obradili – jedna od njih je posvećena istoriji, kulturi i identitetu srpske zajednice u Solunu krajem XIX i početkom XX veka (Blagojević 2012a), a druga savremenoj zajednici Srba u Temišvaru i problemima njenog identiteta (Pavlović 2012a).¹⁵

U ovom projektom ciklusu, do sada su odbranjene i dve doktorske disertacije: *Etnički identitet Nemaca u Vojvodini* (Krel 2011)¹⁶ i *Odnos*

¹⁴ Projekat finansira Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije (ON178010).

¹⁵ U oba slučaja, radi se o prerađenim doktorskim disertacijama, odbranim na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

¹⁶ Odbranjena 1. juna 2011. godine, na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Beogradu.

etničkog i drugih oblika kolektivnog identiteta: terenska istraživanja srpske zajednice na jugoistoku Kosova (Zlatanović 2012в). Prijavljena je i tema za disertaciju *Srbi u Banjaluci krajem 19. i početkom 20. veka (1878-1918) – Etnološka istraživanja* (Miroslav Niškanović), čije se finalna verzija očekuje ove godine.

Saradnici su, do sada, kao korednici, priredili dva zbornika radova, od kojih se jedan bavi promenama identiteta, kulture i jezika Roma u uslovi- ma planske socijalno-ekonomske integracije (Varadi i Bašić 2012), a drugi fenomenom religioznosti, koji se u značajnim aspektima prepliće i sa feno- menom kolektivnih identifikacija, posebno etničkih i/ili nacionalnih (Todorović i Blagojević 2012). Uređen je i jedan tematski broj *Zbornika za društvene nauke Matice Srpske*, sa temom *Identitet i multikulturalnost: Sr- bija i okruženje na početku trećeg milenijuma* (gost-urednik Gordana Blagojević).¹⁷

Radovi koji su do sada publikovani u časopisima i zbornicima bave se, pre svega, etničkim manjinama u Srbiji, Srbima u drugim zemljama, te Sr- bima koji žive u enklavama na Kosovu, kao i problematikom identiteta, et- niciteta, tradicije i njenih promena, na primer: problemima kulturne repre- zentacije i multikulturalnosti (Blagojević 2012б; Павловић 2012б), dis- kurzivnim oblikovanjem *drugog* (Zlatanović 2011), etničkom bliskošću i distancom (Krel 2012б), ulogom jezika u očuvanju ili revitalizaciji identi- teta, odnosno integraciji posmatranih grupa (Krel 2012a; Ђорђевић Цр- nobрња 2012a; Ђорђевић Црnobрња 2012б), odnosom nacionalnih ма- њина prema tradicijskoj kulturi/ulogom tradicije u konstrukciji identiteta odgovarajućih manjina (Prelić 2012a; Zlatanović 2012a; Zlatanović 2012б), običajima životnog ciklusa pojedinca, muzikom i interetničkom komunikacijom (Blagojević 2010-2011), različitim talasima iseljenika iz Srbije tokom XX veka (Blagojević 2011б), a takođe i problemima kine- skih migranata u Beogradu (Blagojević 2011a), sistemskom diskriminaci- jom deprivilegovanih društvenih i etničkih grupa (npr. Bašić 2012a; Ba- šić 2012б; Стојић Митровић 2012a), problemima granica, azilanata i azilnih naselja u Srbiji (Стојић Митровић 2012б), kao i specifičnostima antropološke perspektive u svim ovim istraživanjima (npr. Тошић 2012). Takođe, bavili su se i teorijskom raspravom o multikulturalizmu (Прелић 2012б), kao i primenljivošću određenih multikulturnih politika na društvo u Srbiji (Bašić 2011).¹⁸

U ovom radu su, ukratko, prezentovani problemi, pristupi i dosadašnji rezultati rada na projektu Etnografskog instituta SANU *Multietnicitet, mul- tikulturalnost, migracije – savremeni procesi*. Treba istaći da se radi o dugogodišnjem usmerenju ovog instituta na bavljenje fenomenima identi-

¹⁷ Nekoliko saradnika na projektu je dalo radove za ovaj zbornik – v. literaturu.

¹⁸ Ovo nije potpuna bibliografija rezultata, već samo radovi koji reprezentuju pro- blematiku kojom se saradnici na projektu bave.

teta, etniciteta, manjina, a sada i migracija, koje u svakom projektном циклусу добија форму неког конкретног пројекта, односно већег нагласка на неком од аспеката проблема. Такође, за природу овог пројекта је значајно да се теренска истраживања, која представљају обележје рада Етнографског института SANU, од његовог оснивања до данас, али која се, нажалост, не спроводе увек у потребном обиму, због објективних (а то значи – финансијских) околности. Међутим, истраживачи се труде да те и друге проблеме превазиду, као и да, у оквиру могућности, понуде одговоре на трајно присутна питања културне различитости и суживота различитих група у истим социјалним и социјалнополитичким оквирима.

Literatura:

Barth, Fredrik, ed. 1969. *Ethnic groups and boundaries. The social organization of culture difference*. Boston: Little, Brown and Co.

Bašić, Goran. 2011. Multikulturalni vašar. U *Savet za međunacionalne odnose i lokalni zaštitnik građana u multietničkim sredinama*, urednik Petar Teofilović, 6-25. Beograd: Centar za istraživanje entiteta.

Башић, Горан. 2012а. „Социјална интеграција Рома и промене етно-културног идентитета.“ У *Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције*, уредници Тибор Варади, Горан Башић, 153-175. Научни скупови 139. Одељење друштвених наука 33. Београд: Српска академија наука и уметности.

Башић, Горан. 2012б. *Извештај о положају "правно невидљивих" лица у Републици Србији*. Београд: Заштитник грађана.

Bibo, Istvan. 1996. *Beda malih istočnoevropskih država*. Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

Благојевић, Гордана. 2010-2011. „Фламенко в Белграде: танец как универсалное средство диалога в межэтническом взаимодействии.“ *PAX SONORIS* 4/5: 134-141.

Благојевић, Гордана. 2011а. „Кинези баптисти: пример двоструке мањине у Србији данас.“ *Гласник Етнографског института САНУ* 59 (1): 97-105.

Благојевић, Гордана. 2011б. „Одлив мозга из Србије од деведесетих година 20. века до данас: један поглед изнутра.“ У *Срби – народ који нестаје*, уредник проф. др Драган Батављевић, 359-368. Београд: Удружење „Опстанак“.

Благојевић, Гордана. 2012а. *Срби у Солуну у првој половини 20. века. О религијској припадности и етничком идентитету*. Београд: System Intelligence Products, Етнографски институт САНУ.

Благојевић, Гордана. 2012б. „Наивно сликарство као прича о етнокултурном идентитету Словака у Србији: пример Ковачице.“ *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139 (2): 185-195.

Благојевић, Гордана, ур. 2012в. „Идентитет и мултикултуралност: Србија и окружење на почетку трећег миленијума.“ Тема броја: 139-248 (гост уредник). *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139/2.

Brubaker, Rogers. 1992. *Citizenship and Nationhood in France and Germany*. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.

Дрљача, Душан и Младена Прелић. 2005. „Искуства Етнографског института у проучавању Срба у окружењу.“ У *Положај и идентитет српске мањине у југоисточној и централној Европи*, Војислав Становчић (ур.), 281-290. Научни скупови 109, Одељење друштвених наука 25. Београд: Међуодељенски одбор за проучавање националних мањина и људских права САНУ.

Đorđević Crnobrnja, Jadranka. 2012a. „'Serbian Language in Emigration' – Serbian Language Idiom in Ljubljana.“ *Гласник Етнографског института САНУ* 60 (2): 187-199.

Ђорђевић Црнобрња, Јадранка. 2012б. „Језик и укључивање досељеника у већинску заједницу: Срби у Љубљани.“ *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139(2): 173–183.

Крел, Александар Г. 2011. „Етнички идентитет Немаца у Војводини.“ Докторска дис., Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Krel, Aleksandar. 2012a. „Sprechen Sie Deutsch? German Language and Revitalization of Ethnic Identity of the Germans in Ваџка.“ *Гласник Етнографског института САНУ* 60 (2): 171-185.

Крел, Александар. 2012б. „Етничка дистанца/везаност (блискост) војвођанских Немаца према Србима и Мађарима у Војводини и Немцима у СР Немачкој на почетку 21. века.“ *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139 (2): 197-207.

Kymlicka, Will. 1996. *Multicultural Citizenship: A Liberal Theory of Minority Rights*. Clarendon Press.

Лукић Крстановић, Мирослава. 1992. *Срби у Канади. Живот и симболи идентитета*. Посебна издања 36. Београд: Етнографски институт САНУ.

Павловић, Мирјана. 1991. *Срби у Чикагу. Проблем етничког идентитета*. Посебна издања 32. Београд: Етнографски институт САНУ.

Павловић, Мирјана. 2012а. *Срби у Темишвару*. Посебна издања 78. Београд: Етнографски институт САНУ.

Павловић, Мирјана. 2012б. „Међуетнички фестивали: празници мултикултурализма и/или чувари етничности.“ *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139 (2): 151-157.

Прелић, Младена. 1997. „Рад Етнографског института Српске академије наука и уметности на проучавању миграција из Србије и наших националних мањина у суседним земљама“ У: *Споменица Етнографског института 1947-1997*, САНУ, Београд: 47-53.

Prelić, Mladena. 2008. „Ethnographical Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SASA) in Search of the Lost Subject of Serbian Ethnology: From Ethnos to Ethnic Identity.“ In *Studying People in the People's Democracies II: Socialist Era Anthropology in South East Europe*, eds: Vintila Mihailescu, Ilia Iliev i Slobodan Naumović, 261-284. Berlin: LIT Verlag.

Prelić, Mladena. 2012a. „'We preserved Everything Old': Folk Tradition and Traditionalism in Culture of Ethnic Minorities.“ *Traditiones* 41 (2): 105-134.

Прелић, Младена. 2012б. „Мултикултурализам: расправа која траје.“ *Зборник за друштвене науке Матице српске* 139 (2): 139-149.

Стојић Митровић, Марта. 2012а. „Светска економска криза као индикатор системске дискриминације миграната: пример мигрантских грађевинских радника у Словенији.“ У *Гласник Етнографског института САНУ* 60 (1): 33-40.

Стојић Митровић, Марта. 2012б. „Екстернализација граница Европске уније и појава мигрантских насеља у Србији.“ У *Зборник Матице српске за друштвене науке* 139 (2): 237-248.

Taylor, Charles and Amy Gutmann. 1994. *Multiculturalism: Examining the Politics of Recognition*. Princeton: Princeton University Press.

Тодоровић, Ивица и Гордана Благојевић, уредници. 2012. *Духовна култура и религиозност некад и данас-различити контексти и традиције*. Београд: Рашка школа, Етнографски институт САНУ, Центар за религијске студије ИФДТ, Српски научни центар, Факултет техничких наука, Приштина: Универзитет у Приштини, Чачак: Народни музеј.

Tošić, Jelena. 2012. „Migration, Identity and Belonging. Anthropological Perspectives on a Multidisciplinary Field of Research.“ In *Migrations: Interdisciplinary Perspectives*, eds. Messer, Michi, Renée Schröder and Ruth Wodak, 113-117. Springer Verlag.

Turner, Terence. 1993. „Anthropology and Multiculturalism: What Is Anthropology That Multiculturalists Should Be Mindful of It?“ *Cultural Anthropology* 8/4: 411-429.

Варади, Тибор и Горан Башић, ур. 2012. *Промене идентитета, културе и језика Рома у условима планске социјално-економске интеграције*. Научни скупови 139, Одељење друштвених наука 33. Београд: Српска академија наука и уметности.

Златановић, Сања. 2011. „Дискурзивно обликовање 'других': српска заједница југоисточног Косова у послератном контексту.“ *Гласник Етнографског института САНУ* 59(2): 77-87.

Zlatanović, Sanja. 2012a. „Family in the Post-War Context: The Serbian Community of Southeast Kosovo.“ *Ethnologia Balkanica* 15: 227-250.

Златановић, Сања. 2012б. „Свадба, традиционални женски костим и идентитетски дискурси српске заједнице југоисточног Косова.“ *Гласник Етнографског института САНУ* 60 (2): 89-105.

Златановић, Сања М. 2012в. „Однос етничког и других облика колективног идентитета: теренска истраживања српске заједнице на југоистоку Косова.“ Докторска дис., Филозофски факултет Универзитета у Београду.

Mladena Prelić

Multiethnicity, multiculturalism, migration – contemporary processes: research problems, approaches and certain results within the project of the Ethnographic Institute of the SASA

Multiethnic diversity, interethnic relations, migrations as well as the policies that are implemented in different societies regarding these processes, all of these represent a challenge for contemporary social sciences. This paper presents the problems that were chosen to be studied on the project *Multiethnicity, multiculturalism, migration – contemporary processes* which is to be realized in the period 2011-2014, within the Ethnographic Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts, in Belgrade. There is also a brief presentation of the results achieved so far and plans for future researches. The researches are being conducted in Serbia and to the extent of possibilities in countries of the region as well as in the diaspora.

Key words: multiethnic societies, multiethnic policies, migrations, ethnological/socio-cultural anthropological researches, projects of the Ethnographic Institute of the SASA (2011-2014)